

УДК 351

JEL R10, M20

DOI 10.32782/2786-8273/2024-5-3

Брич Л.В.

кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри педагогіки та інноваційної освіти,
Інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8338-9573>

Lesia Brych

Lviv Polytechnic National University

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ І ЙОГО ЗНАЧЕННЯ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: РИЗИКИ ІНВЕСТУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

HUMAN CAPITAL AND ITS IMPORTANCE IN THE CONTEXT OF ENSURING NATIONAL SECURITY: RISKS OF INVESTMENT UNDER WAR CONDITIONS

Анотація. Метою дослідження є дослідження особливостей інвестування у розвиток людського капіталу в умовах воєнного стану в контексті забезпечення національної безпеки. Доведено, що саме людський капітал відіграє важливу роль у дипломатії та міжнародних відносинах. Кваліфіковані дипломати та знаючі лідери необхідні для того, щоб орієнтуватися у складних міжнародних умовах та створювати альянси, які підвищують безпеку. Визначено, що навчені фахівці в галузі екстрених служб, охорони здоров'я та реагування на стихійні лиха необхідні для підготовки до криз та реагування на них. Доведено, що людський капітал є стрижнем національної безпеки у багатьох вимірах. Інвестиції в людський капітал через освіту, навчання та охорону здоров'я забезпечують країну інструментами, необхідними для ефективного вирішення як сталих, так і нових проблем з метою забезпечення національної безпеки. Доведено, що розвиток людського капіталу посилює дипломатичний вплив країни, забезпечуючи дипломатів та фахівців з міжнародних відносин необхідними навичками та знаннями. До них належать методи ведення переговорів, розуміння міжнародного права та знання глобальних економічних та політичного середовища. Визначено, що розвиток людського капіталу є стратегічною інвестицією у майбутню безпеку країни. Зосередивши увагу на підвищенні навичок та знань свого населення у різних секторах, країна не тільки зміцнює свої власні механізми безпеки, а й робить внесок у глобальну стабільність. Визначено, що інвестиції в людський капітал – це не довільний вибір, а необхідна стратегія для будь-якої держави, яка прагне забезпечити процвітаюче майбутнє. Вигоди від таких інвестицій проявляються у покращенні економічних показників, скороченні соціальної нерівності та створенні міцної політичної системи. Виокремлено ключові ризики інвестування у розвиток людського капіталу в умовах воєнного стану.

Ключові слова: інвестиції, людський капітал, розвиток капіталу, державне управління, національна безпека, воєнний стан.

Abstract. The purpose of the study is to study the features of investing in the development of human capital under martial law in the context of ensuring national security. **Introduction.** It has been proven that human capital plays an important role in diplomacy and international relations. Skilled diplomats and knowledgeable leaders are needed to navigate complex international environments and create alliances that enhance security. **Methods.** Scientists in emergency services, public health, and disaster response are needed to prepare for and respond to crises. It has been proven that human capital is the core of national security in many dimensions. Investments in human capital through education, training, and health provide the country with the tools needed to effectively address both persistent and emerging challenges to ensure national security. Human capital development has been proven to enhance a country's diplomatic influence by providing diplomats and international relations specialists with the necessary skills and knowledge. **Results.** Education promotes mutual understanding and tolerance between different groups in society, reducing the likelihood of inter-religious violence and social unrest. In addition, the development of leadership qualities through education contributes to the formation of the future generation of politicians who will be able to effectively manage and resolve internal and external conflicts. These include techniques for negotiating, understanding international law, and knowledge of the global economic and political environment. It has been established that the development of human capital is a strategic investment in the future security of the country. **Conclusion.** By focusing on enhancing the skills and knowledge of its population in various sectors, the country not only strengthens its own security mechanisms but also contributes to global stability. It has been determined that investing in human capital is not an arbitrary choice, but a necessary strategy for any state seeking to ensure a prosperous future. The benefits of such investments include improved economic performance, reduced social inequality and the creation of a strong political system. The key risks of investing in the development of human capital under martial law are highlighted.

Keywords: investments, human capital, capital development, public administration, national security, martial law.

Постановка проблеми. Людський капітал – це навички, знання та здібності, якими володіють люди, які можуть бути використані для досягнення економіч-

них цілей та забезпечення безпеки та процвітання нації. Значення людського капіталу у забезпеченні національної безпеки багатогранно та життєво важливе з кількох

причин. По-перше, людський капітал має вирішальне значення для розвитку та підтримки сильної системи оборони. Кваліфікований військовий персонал необхідний для експлуатації та обслуговування складних оборонних технологій, а також для розробки стратегій та ефективного проведення військових операцій. Крім того, знання та навички людей у галузі розвідки, кібербезпеки та технологій мають життєво важливе значення для захисту від таких загроз, як кібератаки, шпигунство та інші форми сучасної війни. Добре навчена та освічена робоча сила в цих галузях є ключем до запобігання загроз та реагування на них, тим самим забезпечуючи національну безпеку. По-друге, людський капітал підвищує економічну стабільність, яка є наріжним каменем національної безпеки. Кваліфікована робоча сила сприяє економічному зростанню за рахунок інновацій, продуктивності та конкурентоспроможності. Високі економічні показники не лише підтримують витрати на оборону, а й знижують такі фактори вразливості, як бідність та безробіття, які можуть призвести до соціальних заворушень та нестабільності. Інвестиції в освіту та навчання гарантують, що робоча сила адаптується до технологічних досягнень та вимог світового ринку, тим самим підтримуючи економічну стійкість та безпеку.

Слід зазначити, що саме людський капітал сприяє політичній стабільності, сприяючи формуванню добре поінформованого та зацікавленого населення. Освіта та громадянська підготовка виховують населення, здатне приймати обґрунтовані рішення та брати активну участь у демократичних процесах. Така участь допомагає підтримувати верховенство закону та підтримує прозоре та підзвітне управління. Політична стабільність, підкріплена освіченим та активним населенням, необхідна для підтримання порядку та запобігання внутрішнім конфліктам, які можуть поставити під загрозу національну безпеку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі аспекти проблем розвитку людського капіталу розкривалися в роботах таких вчених як В. Андрущенко, В. Базилевич, Н. Бак, О. Барановський, С. Буковинський, А. Буряченко, Д. Ванькович, О. Василик, О. Вагаманюк, І. Волохова, А. Даниленко, В. Данили-

шин, В. Дем'янишин, В. Зайчикова, М. Криштанович, та інші. Однак ряд теорій і концепцій щодо врахування воєнного стану й ризиків інвестування при цьому досі залишаються не розкритими в повній мірі, що і зумовило вибір даної тематики і її сучасну актуальність.

Метою статті є дослідження особливостей інвестування у розвиток людського капіталу в умовах воєнного стану в контексті забезпечення національної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні, людський капітал являє собою колективні навички, знання та здібності населення, які сприяють його економічній продуктивності та суспільному благополуччю [1–2]. Ця концепція є основною для розуміння того, як нація може використовувати свій найцінніший актив – людей для досягнення сталого зростання та розвитку. Інвестування в людський капітал – це не просто освітня ініціатива, а комплексна стратегія щодо зміцнення інтелектуальної та соціальної структури країни, стимулювання економічних інновацій та громадянської активності (табл. 1).

Роль людського капіталу у зміцненні держави багатогранна. Насамперед, це підвищує економічний потенціал країни. Добре освічена та кваліфікована робоча сила може адаптуватися до технологічних досягнень, впроваджувати інновації та зберігати конкурентні переваги на світових ринках. Взаємозв'язок між рівнем освіти та продуктивністю робочої сили добре документований: більш високий рівень освіти веде до збільшення економічного виробництва та ефективності [3–4]. Країни з вищими індексами людського капіталу зазвичай мають сильнішу економіку, вищі доходи на душу населення та кращі можливості працевлаштування, що сприяє ширшій економічній стабільності та зростанню [5–6].

На нашу думку, саме людський капітал має вирішальне значення для сталості суспільства та політичної стабільності. Освіта виховує у громадян почуття громадянської відповідальності та політичної обізнаності, що є вкрай важливим для підтримки демократичних інститутів та практик. Інформовані громадяни краще підготовлені до участі у демократичних процесах, від голосування до участі у публічних дебатах

Таблиця 1

Детермінанти розвитку людського капіталу, що впливають на забезпечення національної безпеки

Освіта та професійне навчання	Здоров'я населення
Основою розвитку людського капіталу є освіта. Високий рівень освіченості населення сприяє розвитку вмінь та здібностей, необхідних для підтримки національної оборони та безпеки. Професійне навчання та перепідготовка також мають вирішальне значення для адаптації робочої сили до змін у технологіях та ринкових умовах, що безпосередньо впливає на економічну стабільність та національну безпеку	Здоров'я є критичним компонентом людського капіталу, оскільки воно впливає на продуктивність праці та здатність країни захищати себе. Інвестиції в охорону здоров'я, забезпечення належних медичних послуг і профілактичних програм сприяють підвищенню загального фізичного стану населення, що є важливим для військової готовності та здатності країни впоратися зі здоров'ям пов'язаними з кризами
Технологічна обізнаність та інновації	Соціальна стабільність та включеність
Розвиток технологічних навичок і сприяння інноваціям є ключовими для підтримання конкурентоспроможності країни на міжнародній арені. Технологічно підковане населення може ефективно працювати в таких сферах, як кібербезпека та оборонна промисловість, забезпечуючи національну безпеку в умовах зростаючих кіберзагроз та технологічної війни	Інвестиції в соціальні програми, що сприяють інтеграції різних соціальних груп та зменшують соціальну нерівність, допомагають зменшити внутрішні конфлікти та підвищити загальну громадянську активність. Це сприяє розвитку відповідального громадянства, яке здатне підтримувати стабільні та прозорі урядові структури

Джерело: сформовано автором

та притягнення до відповідальності чиновників. Крім того, соціальна згуртованість зміцнюється за допомогою систем освіти, які сприяють різноманітності, рівності та інклюзивності, які необхідні для пом'якшення конфліктів та зміцнення єдності. З точки зору безпековості, людський капітал необхідний для національної оборони та громадської безпеки [7–10]. Кваліфікований персонал у збройних силах, правоохоронних органах, кібербезпеці та розвідці має вирішальне значення для здатності країни захистити себе як від внутрішніх, так і від зовнішніх загроз. Підвищення кваліфікації та постійний професійний розвиток у цих галузях гарантують, що сили безпеки оснащені новітніми знаннями та технологіями для ефективного управління кризами та реагування на них. Це не тільки підвищує обороноздатність держави, але також її міжнародний статус та вплив.

Впровадження воєнного стану в Україні у відповідь на російське вторгнення у 2022 році призвело до суттєвої зміни ставлення до людського капіталу та стратегій інвестування в нього. Цей зсув був насамперед викликаний невідкладною і невідкладною необхідністю зробити пріоритетом національну безпеку і стійкість перед війною, що зачіпає різні сектори, включаючи освіту, розвиток робочої сили та громадську охорону здоров'я. До війни інвестиції в людський капітал в Україні були здебільшого орієнтовані на довгострокове зростання освіти, впровадження технологій та інтеграцію у світову економіку. Проте запровадження воєнного стану вимагало швидкої переорієнтації цих пріоритетів у бік більш безпосередніх і орієнтованих на виживання цілей. Інвестиції в людський капітал стали приділяти особливу увагу сферам, які мають вирішальне значення для стійкості під час війни, таким як військова підготовка, невідкладна медична допомога, психологічна підтримка.

Система освіти, що є ключовим компонентом розвитку людського капіталу, зіткнулася з безпрецедентними проблемами за умов воєнного стану. Школам та університетам довелося швидко адаптуватися до умов війни, які включали фізичну руйнацію інфраструктури, необхідність переїзду та впровадження дистанційного навчання. Освітній контент також був скоригований, щоб приділяти більше уваги готовності до надзвичайних ситуацій, надання першої допо-

моги та цивільної оборони, щоб краще підготувати громадян до вирішення проблем, пов'язаних із війною (табл. 2).

У сфері робочої сили війна вимагає швидкого повороту до галузей, критично важливим для національної оборони та підтримки. Це включало нарощування потужностей в оборонному виробництві, кібербезпеці та логістиці. Таким чином, інвестиції в людський капітал стали більш стратегічно пов'язаними із цими секторами. Програми навчання та професійного розвитку були швидко розроблені для підвищення навичок, безпосередньо пов'язаних із військовими діями, гарантуючи, що робоча сила зможе задовольнити потреби економіки воєнного часу. Крім того, пріоритетом стала підтримка підприємств, які могли б підтримати військові дії, чи то через виробництво, технології чи послуги, оскільки економічна стійкість є ключовим елементом загальної національної безпеки. У охороні здоров'я також відбулася значна переорієнтація на невідкладну медичну допомогу, допомогу при травмах та психологічну підтримку, що відображає безпосередній вплив війни на громадську охорону здоров'я. Інвестиції в людський капітал у сфері охорони здоров'я швидко зростали та включали підготовку більшої кількості фахівців у галузі військової медичної допомоги, реагування на надзвичайні ситуації та служб психічного здоров'я.

Висновки. Підсумовуючи слід зазначити, що розвиток людського капіталу безпосередньо сприяє зміцненню військового та оборонного потенціалу країни. Освічений та навчений військовий персонал краще підготовлений до вирішення складних завдань сучасної війни, включаючи використання передових технологій та розвідувальних систем. Постійний професійний розвиток та спеціалізоване навчання в таких галузях, як кібербезпека, аналіз даних та іноземні мови, мають вирішальне значення для адаптації до мінливих загроз. Ця підготовка гарантує, що особовий склад зможе ефективно управляти та експлуатувати сучасне озброєння, брати участь в електронній війні та проводити розвідувальні операції, що є життєво важливим для підтримки національної безпеки. Окрім цього, інвестуючи в освіту та професійне навчання, країни можуть виростити універсальну робочу силу, здатну змінюватися відповідно до глобальних економічних

Таблиця 2

Ризики інвестування у розвиток людського капіталу спричинені впровадженням воєнного стану

Переривання освітніх процесів	Напруженість ресурсів
Воєнний стан призводить до значних перерв у навчальному процесі через безпосередні загрози безпеці, руйнування освітніх установ, відсутність викладачів та студентів, які можуть бути мобілізовані або переміщені	Під час війни значна частина державних ресурсів перерозподіляється на потреби оборони та безпосереднє відновлення інфраструктури, що може призвести до зниження інвестицій у довгострокові програми розвитку людського капіталу
Міграція населення	Психологічний вплив на населення
Великомасштабна міграція населення, спричинена воєнними діями, призвела до "витоку мозків", коли висококваліфіковані фахівці та їхні сім'ї покидають країну у пошуках безпеки та стабільності. Це зменшує загальний людський капітал країни та підриває потенціал довгострокового економічного зростання, а також знижує ефективність попередніх інвестицій у розвиток освіти та професійних навичок	Воєнні дії та їхні наслідки має глибокий негативний психологічний вплив на всі вікові групи, особливо на дітей та молодь, що навчаються. Тривога, стрес та посттравматичний стресовий розлад можуть знизити здатність до навчання та продуктивність, що в довгостроковій перспективі позначиться на ефективності інвестицій у освіту

Джерело: сформовано автором

тенденцій, забезпечуючи цим стійке економічну безпеку. Освіта та розвиток громадянських навичок значною мірою сприяють соціальній згуртованості та політичній стабільності, які необхідні для національної безпеки. Інформовані та зацікавлені громадяни менш схильні до маніпуляцій і з більшою ймовірністю підтримуватимуть демократичні інститути та процеси.

Освіта сприяє взаєморозумінню та толерантності між різними групами суспільства, знижуючи ймовірність міжрелігійного насильства та соціальних заворушень. Крім того, розвиток лідерських якостей за допомогою освіти сприяє формуванню майбутнього покоління політиків, які зможуть ефективно управляти та вирішувати внутрішні та зовнішні конфлікти.

References:

1. Akbar, Salam, M., Arsyad, M., Rahmadanih. (2023). The role of human capital in strengthening horticultural agribusiness institutions: Evidence from structural equation modeling. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, vol. 18, no. 9, pp. 2839–2846.
2. Khan, E.A., Quaddus, M. (2018). Dimensions of human capital and firm performance: Micro-firm context. *IIMB Management Review*, no. 30(3), pp. 229–241.
3. Cimen, M., Atan, O., Kaya, S., Deniz, S. (2017). Effect of human capital on organizational performance in healthcare organizations. *Pressacademia*, vol. 4(1), pp. 34–38.
4. Backman, M. (2014). Human capital in firms and regions: impact on firm productivity. *Papers in Regional Science*, vol. 93(3), pp. 557–575.
5. Mayo, A. (2000). The role of employee development in the growth of intellectual capital. *Personnel Review*, vol. 29(4), pp. 521–533.
6. Kryshchanovych, M., Filippova, V., Huba, M., Kartashova, O., Molnar, O. (2020). Evaluation of the implementation of the circular economy in EU countries in the context of sustainable development. *Business: Theory and Practice*, vol. 21(2), pp. 704–712.
7. Pasban, M., Nojehdeh, S.H. (2016). A review of the role of human capital in the organization. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, no. 230, pp. 249–253.
8. Goos, M., Konings, J., & Vandeweyer, M. (2015). Employment growth in Europe: the roles of innovation, local job multipliers and institutions. *Local Job Multipliers and Institutions*, no. 15–10.
9. Podra, O., Kurii, L., Alkema, V., Levkiv, H., & Dorosh, O. (2020). Theoretical aspects of human capital formation through human potential migration redistribution and investment process. *Business: Theory and Practice*, vol. 21(1), pp. 71–82.
10. Knipprath, H., De Rick, K. (2015). How social and human capital predict participation in lifelong learning: A longitudinal data analysis. *Adult Education Quarterly*, no. 65(1), pp. 50–66.

Стаття надійшла до редакції 1.05.2024